

ГРУНТОЎНАЕ ДАСЛЕДАВАННЕ

**А.П.Загнітко. Теоретична граматыка украінскай мовы:
Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.**

Імя доктара філалагічных навук прафесара загадчыка кафедры ўкраінскай мовы Данецкага нацыянальнага ўніверсітэта А.А.Загнітко шырока вядомае не толькі на Украіне, але і за яе межамі. Вучань і паслядоўнік знакамітага лінгвіста члена-карэспандэнта НАН Украіны І.Р.Выхаванца, які ўнёс значны ўклад у даследаванне фундаментальных праблем граматычнага ладу ўкраінскай і іншых славянскіх моў, ён плённа распрацоўвае актуальныя і недастаткова вывучаныя пытанні ўкраінскага мовазнаўства, у першую чаргу граматычнага ладу ўкраінскай мовы. Яскравае сведчанне таму – манаграфічнае даследаванне «Теоретична

граматика української мови: Морфологія» (Донецьк: ДонДУ, 1996. 437 с.), у якому упершыню ва ўкраінскім мовазнаўстве зроблена ўдалая спроба навукова апісаць сістэму і структуру марфалагічных катэгорый украінскай мовы. Своеасаблівым працягам гэтай працы, якая, дарэчы, атрымала высокую ацэнку ў спецыялістаў, з'яўляецца манаграфія А.А.Загнітко «Теорэтычна граматыка украінскай мовы: Сінтаксіс».

Адрасу адзначым, што гэтае манаграфічнае даследаванне вызначаецца кваліфікаваным асэнсаваннем няпростых сінтаксічных з'яў, многія з якіх не атрымалі адназначнай кваліфікацыі ў працах сінтаксістаў, імкненнем даць больш глыбокае тэарэтычнае тлумачэнне таго або іншага моўнага факта. Абсяг праблем, якія разглядаюцца ў манаграфіі, даволі шырокі, пра што пераканаўча сведчаць ужо самі назвы раздзелаў: «Словазлучэнне», «Філасофскія асновы сучаснага лінгвістычнага аналітызму», «Парадыгма сказа», «Актуальны падзел сказа», «Тэкст. Асноўныя адзінкі тэксту. Сінтаксіс звязнага тэксту», «Новыя з'явы ў сінтаксісе сучаснай украінскай мовы» і інш.

Пры вытлумачэнні моўных фактаў аўтар манаграфіі ўлічвае сучасныя наватарскія тэндэнцыі (выкладзеныя найперш у працах І.Р.Выхаванца), у адпаведнасці з якімі функцыянальна-камунікацыйныя, функцыянальна-кагнітыўныя і функцыянальна-семантычныя параметры разглядаюцца ў адзінстве з традыцыйнымі метадыкамі аналізу, што з'яўляецца працягам канцэптualaнага падыходу да мовы (яе катэгорый, форм, з'яў), які акрэсліўся ў працах А.А.Патабні, І.А.Бадуэна дэ Куртэнэ, А.А.Шахматава і інш.

Даследуючы сінтаксічны лад мовы, А.А. Загнітко не забываецца пра той неаспрэчны факт, што традыцыйнае выяўленне інвентару сінтаксічных катэгорый, апісанне іх структуры і суадносін пакідае па-за ўвагаю «цэнтральнае гнасеалагічнае пытанне граматыкі, вырашэнне якога прадугледжвае аналіз асіметрыі азначальнага і азначаемага ў структуры моўнага знака» (с. 8). З улікам гэтага аўтар манаграфіі справядліва прытрымліваецца меркавання, што трэба арыентавацца на сістэму сінтаксічных адзінак «не на як застылую велічыню, а як на такую, што знаходзіцца ў дынаміцы, абумоўленай пастаяннымі патрэбамі камунікацыі», а таксама ўлічваць кірункі рэалізацыі «сітуацыйных, прагматычных, кагнітыўных, рэгуляцыйных, эстэтычных задач» (с. 8).

Некаторыя з палажэнняў, да якіх прыйшоў даследчык у выніку сістэмна-навуковага аналізу граматычнага ладу ўкраінскай мовы, носяць універсальны характар. У якасці прыкладу абмяжуемся наступным сцверджаннем: уяўленне пра граматычны лад мовы можа быць поўным, калі граматычныя формы, у тым ліку і сінтаксічныя, разглядаць з функцыянальнага пункту погляду, пры гэтым прасочваць функцыянальную спецыфіку граматычных адзінак мовы і маўлення (с. 8).

У манаграфіі, адрасаванай галоўным чынам навуковым супрацоўнікам, выкладчыкам ВНУ, аспірантам, магістрантам, шмат карыснага для сябе знойдуць і студэнты-філолагі. Гэта найперш адказы на многія дыскусійныя і складаныя пытанні, якія вывучаюцца ў курсе сінтаксісу сучаснай украінскай мовы. Разглядаючы такія пытанні, А.А.Загнітко згаджаецца ці не згаджаецца з тымі або іншымі трактоўкамі, але робіць ён гэта далікатна, абгрунтавана. Так, гаворачы пра спробу некаторых лінгвістаў (А.С.Мельнічука, І.Р.Выхаванца і інш.) размежаваць злучальныя і падпарадкавальныя словазлучэнні, паколькі як першыя, так і другія «адлюстроўваюць агульную схему адносін паміж кампанентамі перададзенай сітуацыі», ён прыходзіць да наступнай высновы: «падаецца правамерным аднясенне да словазлучэнняў толькі такіх аб'яднанняў слоў, якія звязваюцца падпарадкавальнай сінтаксічнай сувяззю» (с. 49). Як аргументаванае ўспрымаецца

таксама меркаванне аўтара, што ўскладнены сказ не з'яўляецца асобным тыпам сказа. Паводле структуры ён выступае простым сказам, паколькі мае адно прэдыкатывае ядро (с. 211).

Належнае месца ў манаграфіі ўдзяляецца тым важным і нялёпкім для засваення студэнтамі пытаннем, якія недастаткова поўна разглядаюцца ў сінтаксічнай літаратуры, асабліва навучальнай. Гэта датычыць, напрыклад, вытлумачэння сутнасці сінкрэтычных членаў сказа, выяўлення прычын іх існавання. На думку даследчыка, сінкрэтызм членаў сказа абумоўліваецца шэрагам фактараў: неадпаведнасцю формы і зместу члена сказа; дваякімі формамі падпарадкавальнай сувязі і семантычна-сінтаксічных адносін паміж галоўным і залежным словамі; сінкрэтычнымі катэгарыйнымі значэннямі словаформ; эліпсісам дзеяслоўнай формы, а таксама лексічна-граматычнымі ўласцівасцямі спалучальных форм (с. 182).

Шмат цікавага і карыснага для сябе знойдзе чытач (навуковец, аспірант, студэнт) у тых раздзелах манаграфіі, дзе гаворка вядзецца пра маўленчыя аспекты тэорыі сказа, семантычна-сінтаксічную структуру сказа, поўныя і няпоўныя сказы, сінтаксіс звязнага тэксту і інш.

Сказанае вышэй дае падставы сцвярджаць, што манаграфічнае даследаванне А.А. Загнітко – грунтоўная навуковая праца, у якой сістэмна, з улікам апошніх дасягненняў украінскага і замежнага мовазнаўстваў разглядаюцца актуальныя пытанні сінтаксісу ўкраінскай мовы, даецца новая трактоўка складаных сінтаксічных з'яў. Вывады і назіранні даследчыка абгрунтаваныя і таму навукова бяспрэчныя, што яшчэ раз сведчыць пра высокі тэарэтычны ўзровень працы, якая з'яўляецца значнай навуковай падзеяй на Украіне.